

De nya sigillen för häraderna och kronolänsmansdistrikten i Finland.

Sfragistiken eller sigillografen, kunskapen om sinnebilderna i sigillen, är en gammal vetenskap, som utvecklade sig jämsides med heraldiken, läran om vapnens sammansättning och bruk, i den mån vapnen och riddaremblemen kommo till användning i signet och insegel. Användningen av sigill har mycket gamla anor. Tidigast brukades de endast av härskare och konungar som igenkänningsmärken. Småningom tillmättes dem bevis- och bekräftelsekraft. Sigillen kommo snart allmänt i bruk i stället för namnunderskrifter eller bomärken och begagnades under akter, handlingar och kontrakt såväl av stat och kyrka som av enskilda personer. Sigillet kom sålunda ofta att som kännemärke upptaga de heraldiska vapnen eller riddaremblemen. Under nyare tid blev namnunderskriften åter allmän och användes sigillet då i likhet med vapnet såsom bekräftelse under namnteckningen. Först under 1600-talet utvecklade sig kunskapen om sigillen till en vetenskap, alltså vid en tid, då heraldiken, trots sina yngre anor, redan nått dekadensens utsvävande former.

Tidigast uppträdde sigillen i form av vid urkunderna och handlingarna fästa plomber av bly eller t. o. m. av guld, så kallade bullor. Tidigt tryckte man även signeten i vax av olika färg. Man inneslöt de vid snodder eller snören hängande sigillen i påsar eller andra omhöljen, ofta även i kupor av trä. Under 1500-talet kommo oblat- och lacksigillen till användning och trycktes desamma oftast under namnskriften på själva papperet. Sigill- eller vapenbilden präglades även i papperet medels en stamp, och sedermera uppträda till och med färg- och tryckstämplar av metall, trä eller gummi.

Även i Finland brukades signet redan i tidig medeltid. Under 1500-talet var bruket hos oss så allmänt, att socknarna i Österbotten skaffade sig egna sigill, med vilka de bekräftade sina beslut. Rätt att bruka dessa sigill hade socknens förtroendemän: präst, länsman och sockenstämmoordförande. Detta var en följd av den självsty-

relse, som var de österbottniska socknarna förlänad och är bevis för befolkningens gamla, djupt rotade känsla av självständighet.¹

Visserligen har den inre såväl administrativa som judiciella och kamerala indelningen växlat och gränserna för de områden, vilka sigilllen ursprungligen representerat, blivit rubbade, men de gamla signeten hava ofta lånat sina symboler och märken åt de sigill och stämplor, som i nyare tid kommit till användning inom närmast motsvarande områden och för enahanda ändamål. Länsvapnen kommo likväl allt mera i bruk, ehuru aldrig fastställda, och undanträngde de gamla signeten.

Under den ryska tiden infördes dubbelörnen såsom huvudemblem i landets officiella sigill. Till och med under de hårdaste tider, som landet genomlevat, blevo likväl många av de gamla sinnebilderna för självstyrelse och territorial frihet upptagna som sköldemärken i den ryska örnen's hjärta.

Efter Finlands frigörelse avlägsnades de ryska emblemen och den främmande text, som omgav desamma. De officiella sigillerna måste nu undergå en radikal omgestaltning och vinna ny stadfästelse. Vad var väl naturligare, än att de gamla signeten nu skulle komma till sin rätt och de nya sigillerna åter, i den mån det var möjligt, i sig upptaga de gamla emblemen och sinnebilderna.

Den 31 december 1919 utfärdades statsrådets beslut angående ämbetsverkens sigill. Enligt detta beslut böra de ämbetsverk, »uti vilkas sigill ännu ingå det ryska riksvapnet eller emblem och tecken, kännetecknande det ryska väldet», anskaffa nya sigill i enlighet med närmare angivna bestämmelser. Alla de nya sigillerna böra fastställas av Statsrådet. För de sigill, vilka böra användas av under Ministeriet för inrikesärendena sorterande kronofogdar, häradskskrivare och kronolänsmän föreskrives, att i dem vederbörande härads historiska vapen bör ingå. I fall häradet icke har eget vapen, bör det landskapsvapen, med sköld och krona, vartill häradet hör, komma till användning. »Har häradet ej eget vapen, men häradets huvudsocken av ålder äger ett sådant, är användandet av sistnämnda vapen tillåtet». Sigillerna böra hava en diameter av 35 mm.

I första hand tyckas föreskrifterna tydliga och klara. Vid uppgörandet av förslag till de nya sigillerna hava likväl många omständigheter kommit i dagen, vilka berett svårigheter vid försök att genomgående följa ovan angivna bestämmelser. De gamla sockengränserna, häradsindelningen och områdesfördelningen hava undergått så stora förändringar, att man ofta står tveksam inför valet av det historiska signet, som i de olika fallen bör läggas till grund för det

¹ V. Wallin, Pohjanmaan vanhat pitäjäsinetit, Pohjanmaa I 1896.

nya sigillet. För många områden hava olika sigill förekommit under olika tid och det är icke alltid givet, att det äldsta äger de bästa betingelserna för att komma till användning. Ofta äro de ursprungliga motiven så dunkla och märkena så svåruttydda, att senare omarbetningar måste tagas till utgångspunkt. En strävan att av praktiska hänsyn vinna största möjliga variation av kännemärkena har även förorsakat avvikelser från en alltför stram teori. Avvikelseerna hava sträckt sig till och med så långt, att en alternativt föreslagen fullständigt ny komposition någon gång vunnit fastställelse framom en upprepad användning av landskapsvapnet.

Den gamla stämpelkaraktären har icke efterbildats. Texterna äro nya och märkena hava blivit inneslutna i en sköld. Förordningen talar ju genomgående om vapen, ehuru de gamla signeten ingalunda voro identiska med detta heraldiska begrepp. Ehuru i förordningen en förväxling av begreppen möjligen kan antagas föreligga, torde ifrågavarande omgestaltning av de gamla sigillen icke kunna anses omotiverad, utan kan den uppfattas som en omarbetning, vilken för framtidens forskning tydligt påvisar vår tid som en ny epok, då de gamla sigillmotiven upptogos som sköldemärken och sigillen inneslöto vapen, naturligtvis utan krona som rangbeteckning, där sådan icke har historiskt berättigande, såsom vid användning av de gamla landskapsvapnen är fallet. Heraldisk färgbeteckning har icke kommit till användning, emedan de gamla signetmärkena sakna sådan. Avsikten har icke heller varit, att de nya sigillsköldarna skulle bliva ansedda som för olika ändamål användbara vapen. De utgöra endast en bild i ett litet sigill, där överflödigt detaljbehandling bör undvikas. Emellertid hava de gamla signetmärkena nu tagits till motiv vid dekorering av skyddskårsfanor m. m., varvid de gamla emblemen blivt iklädda en färgskrud, som tidigare icke tillhört desamma och icke heller vunnit stadfästelse.

Vid uppgörandet av de nya sigillen för landets härad och under dem sorterande länsmansdistrikt hava enligt bestämmelserna i gällande förordning en stor del blivt försedda med respektive landskapsvapen, omgivet av föreskriven text. I dessa fall hava inga historiska ortsigill varit kända eller hava sådana varit omöjliga att återgiva i modern form. De hava icke heller alltid ansetts kännetecknande för orten i dess nuvarande omfång. Främst hava de österbottniska socknarnas gamla signet skänkt värdefulla motiv för de nya sigillen. De äldriga sinnebilderna hava likväl blivt i tillbörlig grad moderniserade, ofta enligt redan under 1700-talet markerad riktning.

Korsholms socken (Mustasaari) har anor från 1200-talet och kan anses vara den urcell, varur alla Syd-Österbottens socknar uppstått. Det äldsta kända sigillet för den gamla socknen förskriver sig från 1600-talet och avbildar en sälfångare, hänsyftande på en i äldre tider betydande näringsgren för orten. Texten lyder: »MVSSAR SOKEN I OSTR BÅTN.»¹ Under 1700-talet vann ett nytt motiv insteg. Den simmande svanen kom nu till användning i sigill för Syd-Österbotten och för Korsholms härad. Denna bild har blivit upptagen som sköldemärke även i det år 1925 uppgjorda nya tjänstesigillet för kronofogden i Korsholms härad ävensom för underlydande kronolänsmän (pl. I: 1).

Björnen, den gamle, trygge urinvånaren i Nordens djupa skogar, har blivit en symbol för folkets nationella känslor. Men han återfinnes i våra äldre sigill såsom uttryck för gränsmarkens ödslig-

Avb. 1—3.

het och vildhet. Redan under medeltiden ingick björnen i Karelens sigill.² I konung Gustav I:s vapenbrev, utfärdat den 7 sept. 1557 tillägnas Norra Finland och Kumogårds län ett vapen, där björnen utgör sköldemärke. Utom det vapen, som kännetecknade grevskapet Österbotten, förekom där även ett sigill, i vilket en djurbild, sannolikt en björn, är avbildad. Sigillet är använt av »Gemene allmogem i Österbotten» år 1595.³ Ända till höga Norden sträckte sig björnmotivet. I ett sigill för Pudasjärvi (Uleåborgs härad) från år 1690 återfinnes detsamma till och med inom en vapensköld.

Redan i början av 1300-talet bildade *Kyro socken* egen församling. Det äldsta kända sigillet för denna socken framställer en björn. Texten lyder: KIRE SOKEN I OSTER BOTHN (avb. 1). Storkyro socken använde även i senare sigill en stående björn med framsträckta framramar.

Ilmola socken (Ilmajoki) avskildes i början av 1500-talet från Storkyro. Från år 1599 härstammar ett sigill, som utan tvivel här-

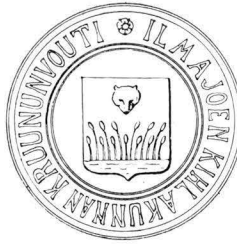
¹ Pohjanmaa I, 1896.

² H. Hildebrand, Heraldiska studier, II, s. 2, Ant. tidskr. f. Sverige IX.

³ K. A. Bomansson, Finlands landskapsvapen, Hist. Arkisto X 1889.

1

2

3

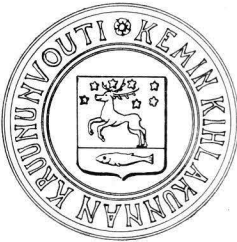
4

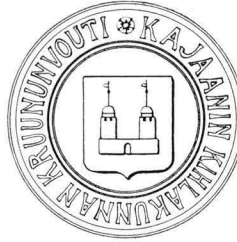
5

6

7

8

9

10

11

12

Plansch I.

leder sig från Kyrö-björnen. Här avbildas likväl endast främre delen av djuret, rakt framåtvänt (avb. 2). Av detta gamla sigill hava senare varianter uppstått. Björnens kropp är dold i ett sädesfält (avb. 3) och slutligen återstår av det ursprungliga motivet endast björnhuvudet. Emedan björnen alltså utgör ett ofta förekommande motiv, bör man se till, att förväxlingar undvikas. I det år 1925 uppgjorda sigillet för Ilmola härads tjänstemän har som sköldemärke använts ett framåtriktat björnhuvud ovanom växande sädesax (pl. I: 2).

Lappo var kapellförsamling under Storkyro till år 1581, men bildade därefter egen församling. Även här upptogs björnhuvudet i det äldsta sigillet. Från år 1763 härstammar ett nytt sigill, vars bild anses utgöra ett bättre historiskt motiv för socknen. Här avbildas björnen, tryggt lunkande och bärande på ryggen en ryttare, som är klädd i allmogedräkt och håller en klubba i handen. Mannen kan möjligen minna om lapparnas tidiga beboelse på orten, men något annat än klubban har han icke gemensamt med vildmannen i Lapplands vapensköld. Hellre har väl avsikten varit att framkalla minnet av ortens betydelse vid klubbekrigets utbrott, då lappborna reste sig i spetsen för bondehären, beväpnade med klubbor och allsköns tillhyggen. Påfallande är likheten med det tidigare omnämnda bondsigill, som användes år 1595.¹ Då ett nytt sigill för Lappo härad år 1925 skulle fastställas, var naturligt, att björnen med bondryttaren ägde de bästa betingelser för att bliva upptaget som sköldemärke i det nya sigillet. Björnen i Lappo-sigillen har alltid varit heraldiskt orätt vänd åt vänster (pl. I: 3).

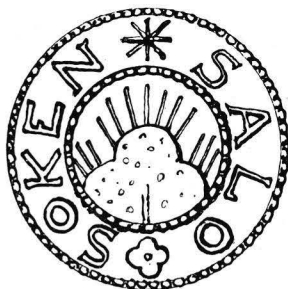
Närpes hörde ursprungligen till Korsholm, men nämnes redan år 1331 som egen socken. Dess gamla signet från år 1606 avbildar ett hjärta. Gustav Vasa skänkte socknen som förläning åt lagmannen över Österbotten och Satakunda Knut Eriksson Kurck »med alla kungliga rättigheter.»² Såväl ämbetet som förläningen övergick sedan till sonen Jöns Knutsson. Troligt är, att hjärtat i Närpes sigill hännyftar på Kurkska ättevapnet: tvenne bjälkar mellan tvenne hjärtan. Även Lappfjärd socken, ursprungligen utbruten från Närpes, använde ett liknande signet. Det år 1924 fastställda nya sigillet för Närpes härad återgiver hjärtat inom en sköld. (pl. I; 4). Ett signet med tre simmande gäss, ställda 1, 2, har även stundom kommit till användning i Närpes socken. (Motivet har naturligtvis intet gemensamt med gäsen i Karlö gamla sigill, där huvudorten Hanhinen framkallat motivet.) I detta sammanhang må nämnas, att ovanbeskrivna gamla

¹ Hist. Arkisto X. sid. 323.

² *Jully Ramsay*, Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden. 1909.

signetmärken för de äldsta socknarna i Syd-Österbotten i början av 1800-talet gävo upphov till en säregen komposition, som blev använd som sigill för Österbottens och Korsholms södra härad. I en av en mantelskura tredelad sköld har björnhuvudet fått plats i högra — de tre simmande gässen i vänstra sidofältet, medan hjärtat ingår som märke i undre mittfältet. Skölden krönes med den simmande svanen (riktad åt vänster.)

Pedersöre är den äldsta socknen i mellersta Österbotten. Sigilllets enkla bokstav tyder på gamla anor. Det första kända sigillet från 1600-talet framställer ett P i damaskerat fält. Detta sigill har stått som grund för det nya, år 1925 fastställda sigillet för *Pedersöre* härad (pl. I: 5).

1690

1750

Avb. 4—5.

Salo utgör modersocken för Nord-Österbotten, ehuru ursprungligen kapellförsamling under *Pedersöre*. Det äldsta kända sigillet från 1600-talet har på grund av sin otydliga bild blivit utsatt för många vantolkningar (avb. 4). Märket kan lika så gärna föreställa en sol som ett sprakande norrsken. Ett nyare sigill från medlet av 1700-talet leder dock tanken på en knotig och grenig trädstam (avb. 5). Härav har uppstått åsikten, att den strålände bilden i det äldsta sigillet föreställer ett, eller möjligen tre barrträd. Nyare signet hava upptagit detta motiv men utvecklats bilden vidare. *Sälunda* hava de sigill, vilka under senare tider blivit använda på orten, framställt en bild av fyra granar på en strand. Ovanom träden strålar en stjärna. Det gamla motivet har i denna form upptagits i det nya sigillet för *Salo* härad, fastställt år 1926 (pl. I: 6).

Även *Haapajarvi* härad använder de fyra granarna i sitt sigill.

Kemi har samma ursprung som *Salo* och utgör en av de äldsta socknarna i Nord-Österbotten. Det gamla sigillmärket utgjordes av bokstaven *K* ovanom en lax (avb. 6). Laxen har sedermera alltid blivit

bestående och återfinnes även i stadsvapnet. Bokstaven har däremot i alla senare sigill blivit ersatt med rikare motiv. I socknens sigill har blivit infört en ren under Karlavagnens stjärnbild. Detta motiv utgör nu sköldemärke i övre fältet av den vapensköld, som år 1926 blev fastställd i sigillet för Kemi härad. Laxen intager sin plats i sköldfoten (pl. I: 7).

Sigillet för *Kajana* socken har, som naturligt är, som märke upptagit bilden av en borg. Det nuvarande samhället har ju den år 1661 uppförda borgen att tacka för sin tillblivelse. *Kajana* friherreskap använde år 1651 ett sigill, där en bågskytt är avbildad. En handbåge ingår även i det äldsta sigillet för *Kajana* eller *Paldamo* socken.

1690

1644

1669

Avb. 6—8.

Efter år 1745 har brukats ett sigill, gemensamt för *Kajana* och *Kemi* härad. I övre delen av ett ovalt fält stå två slottstorn, medan det nedre fältet upptager de sex hermelinerna från grevskapet *Österbotens* vapen, här likväl orätt vända åt vänster. Det nya sigillet för *Kajana* härad, fastställt 1926, innesluter en heraldiskt förenklad borg med tvenne torn (pl. I: 8). Den kan alltså icke förväxlas med bilden i stadsvapnet.

Övriga härad i *Österbotten* bära i sina sigill landskapsvapnet. Många av de gamla socknarna utgöra icke grundstommen i ett härad, varför deras signet, ehuru ofta intresseväckande, icke skänkt motiv för de nya häradssigillen. *Uleå* sockens gamla sigill framställer ett landskap med en gran i förgrunden. För *Uleå* härad har under nyare tid brukats ett vapen med tre hermeliner i blått högerfält, en björn i blått vänsterfält samt en lax i sköldfoten. På grund av sin komplicerade form hava icke heller dessa vapenbilder vunnit beaktande.

Också i andra delar av *Finland* hava sockens och häradssigill

tidigt varit använda och hava många av dessa lämpat sig även för de nya häradssigillen.¹

Av de härad, som befinna sig inom Åbo- och Björneborgs län har Virmo härad (Mynämäki) i sitt nya sigill fått bibehålla sitt gamla signetmärke, som använts i domböckerna från år 1697: en tremastad råseglare med fören riktad åt vänster. (pl. I: 9).

Även för Tyrvis härad har ett vapenmärke komponerats med motiv från äldre signet. I en styckad sköld finnes björnhuvudet i övre fältet, medan det nedre prydes av 8 st. 6-uddiga stjärnor (pl. I: 10).

Övriga inom länet förekommande härad hava fått använda sig av landskapsvapnen. Till och med Masku härad, som redan under 1600-talet betjänade sig av eget signet, framställande en stående, svärdförande björn, åtföljd antingen av två stolpvis stående stjärnor och bokstaven M, eller av två bjälkvis placerade stjärnor, har på grund av det gamla sigillmärkets likhet med Satakunda landskapsvapen, i enlighet med gällande förordning nu tilldelats Egentliga Finlands landskapsvapen som sigillmärke.

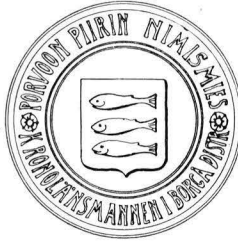
Däremot har en strävan efter variation haft till följd, att för *Letala* distrikt, (Laitila) hörande under Vemo härad, blivit fastställt ett eget, fullkomligt nytt signet, vilket lyckats vinna företräde framom landskapsvapnet. Förordningen talar om endast historiska emblem, men har i detta fall ett nytt emblem för Letala socken uppfunnits, visserligen med historisk härledning och enligt en gammal tradition. Hartvik Jakobsson Garp, häradshövding i Vemo härad var en stor jordägare i Letala, där han bl. a. grundlade Letala kyrka år 1468. Den trappformiga pyramid, minnande om sköldemärket i det gamla ättevapnet för släkten Garp, som nu blivit upptagen i det nya sigillet för Letala, berömmar sig alltså av att äga en viss historisk grund (pl. I: 11).

Under 1400-talet bildades Nyland blott av Raseborgs län, medan Borgå härad hänfördes till Viborgs län. Raseborgs härad ägde under 1600 talet ett eget sigill, där sinnebilden utgjordes av en knäböjande ängel. Man har sökt härleda denna bild av sköldemärket i vapnet för ätten Diekn (Fogelhufvud), utan att dock finna grund för denna härledning. Likväl utgör den knäböjande ängeln en gammal sinnebild för Raseborgs härad och är därför upptagen i det nya sigillet. (pl. I: 12). Lojo härad har använt samma sigill, ehuru ängeln här oftast varit vänstervänd.

¹ J. R. Aspelin, Eräs sinettikokoelma, Suomen Museo VI 1899. Ad. Neovius, Finlands administrativa, judiciella och kamerala indelning i äldre tider, Finskt Museum XV, 1916.

13

14

15

16

17

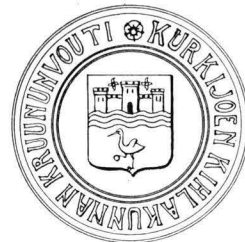
18

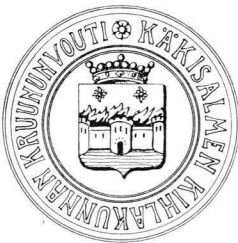
19

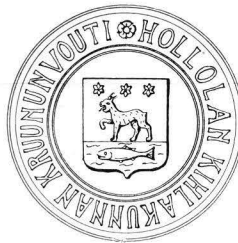
20

21

22

23

24

Helsinge härad har tidigare haft ett signet med en segelbåt. Detta kännemärke har bibehållits i det nya sigillet (pl. II: 13). För *Borgå* kronolänsmansdistrikt har likväl blivit fastställt ett eget sigill på grund av, att det gamla sigillet för *Borgå* härad har traditioner från 1600-talet. Sköldemärket framställer tre under varandra bjälkvis ställda fiskar (pl. II: 14). Under 1700-talet användes segelbåten, detta, i våra kusttrakter omtyckta emblem, även för *Borgå* härad.

För *Pernå* härad användes ett sigill, som tydligt förtäljer om den tid, då socknen hänfördes till *Viborgs* län. Likheten med *Karelens* landskapsvapen är påtaglig. De två armarna i detta, om heta strider minnande vapen hava under tidernas växlingar till sin beväpning undergått många förändringar. Under 1700-talet ersattes sålunda svärdet i den mot vänster riktade armens hand med en krumsabel, medan en pil placerades i den andra handen. I sigillet för *Pernå* härad äro båda armarna iklädda harnesk, men äro likväl beväpnade med krumsabel (pl. II: 15).¹ Då den i landskapsvapnet förekommande kronan icke återfinnes i häradsvapnet, symboliserar sköldemärket icke heller en kamp om denna krona, såsom man velat uppfatta bilden i det gamla hertigdömet's vapen. Att sigillet för kronolänsmannen i *Lapträsk* och *Strömfors* har som sköldemärke endast en mot höger riktad, med krumsabel beväpnad arm, beror på, att ett sådant sigill har tidigare hävd (pl. II: 16). Även detta sigill söker sin härledning från landskapsvapnet och förtäljer likt detta om hotet, som riktats från öster mot dessa landamären.

Av de till *Viborgs* län hörande häraderna äger *Kymmene* härad ett gammalt signet, som förekommer i domböckerna redan år 1696. Bilden består av en lax, vars övre del är synlig ovanför ett utspänt nät. År 1926 fastställdes det nya sigillet, där den gamla signetbilden upptogs i en vapensköld (pl. II: 17). Under senare rysk tid användes som sköldemärke två fiskar i kors under W (*Viborgs* län).

I sigillen för *Jääskis* och *Sordavala* härad hava tidigare använda motiv bibehållits. I delade sköldar upptaga övre fälten sköldemärket från *Karelens* landskapsvapen, medan för förstnämnda härad i det nedre fältet införts en nyckel, (pl. II: 18) härledd från ett gammalt sigill från 1600-talet, där *Petri* nyckel framställes som sinnebild ovanom församlingens gamla kyrka (avb. 7). Motsvarande fält i *Sordavala* häradssigill upptager de korslagda ryttarfänikorna, (pl. II: 19)

¹ I *Dahlbergs Suecia Antiqua et Hodierna* hava båda armarna i *Karelens* vapen samma beväpning. (Krumsabel.) Gravyren är utförd år 1714.

St. Michels härad (Mikkeli) bär i sigillet en vapensköld, där bågen och pilen från grevskapet Savolax vapen intager vertikal ställning. (pl. II: 24).

Alla övriga i landet förekommande härad bära författningens-
ligt landskapsvapnen i sina sigill. Ovanstående utredning är ägnad
att påvisa den historiska grund, varpå man önskat bygga vid faststäl-
landet av nya sigill för landets härad och kronolänsmansdistrikt. Av
särskilda orsaker hava, som redan nämts, många gamla och beaktans-
värda signet fått lämna plats för de historiska landskapsvapnen. Dessas
användning för ifrågavarande syfte äger i allo sitt berättigande fram-
om de under senare delen av 1800-talet allmänt i bruk tagna läns-
vapnen, vilka, ehuru aldrig stadfästa, hotade att sänka alla de tradi-
tionsrika, gamla signeten i glömska.

A. W. Rancken.
